

Hostující docent: Gion A. Caminada

Letní semestr 2007

ETH Curych

Asistent

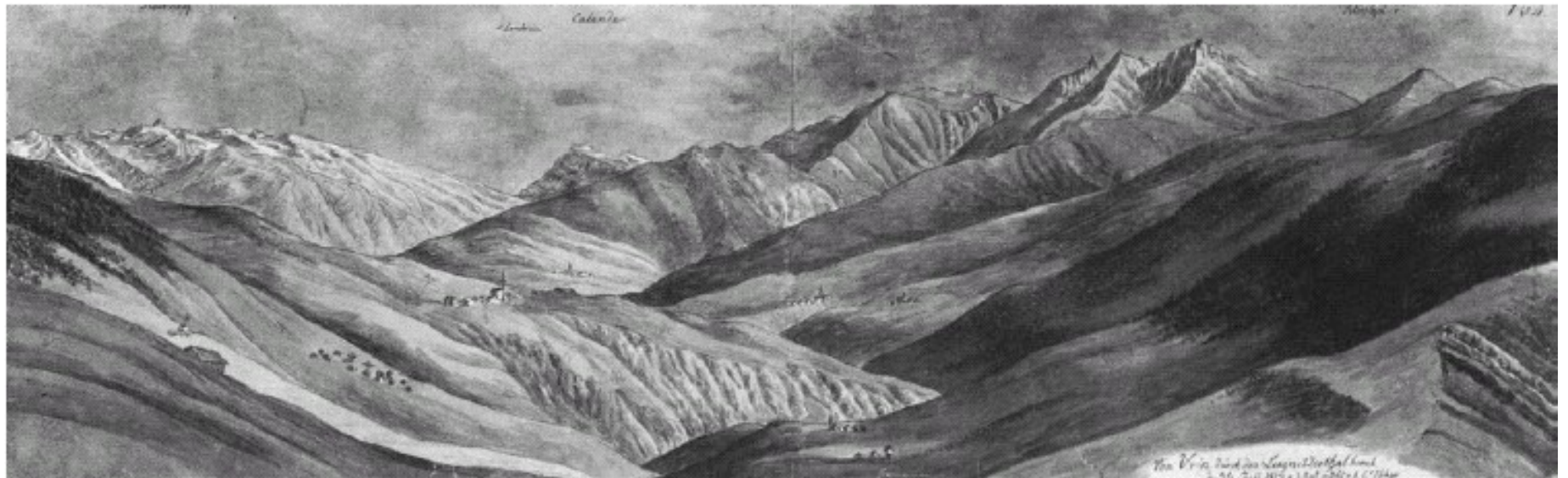
Semestrální asistence

Thomas Stettler

Dr. Josef Perger, filozof

Rurální kontext II

Autarkie v otevřené síti

Rurální kontext II

Autarkie v otevřené síti

*Derasas calmezia sereina
dil funs d'in regord millenar
ed has la vertit d ina steila
che sa nunditgond tarlischar.*

*Visiun da clarezi'ed umbriva,
misteri da cuolp'e perdun,
Ti salvas per nossa vesida,
il radi dall'empermischun.*

*Liug vernerabel el cor dalla val,
oz il medem sco antruras,
fai nus purtaders dil sogn ideal,
nus e las schlattas futuras*

Toni Halter

„Skutečnost podle nového pojetí není ‚realita‘ – realita je to, co se skládá z věcí, skutečnost je potencialita,“ říká fyzik Hans-Peter Duerr. Výše uvedené je možno dále rozšířit: rovněž kulturní, ekonomické a sociální skutečnosti jsou zásadně určovány tím, jaké jsou v nich spatřovány možnosti.

Někteří vidí pro venkovskou periferii jen málo možností. Takže současně žádnou skutečnost?

My tvrdíme, že zde záleží především na vnímání. Naše vzdělání aplikuje vnímání, které je necitlivé vůči tomu, co mohou nabídnout místa, krajiny, interakce s přírodou a existenciálně propojená společenství.

Proto musíme znovu zostrit naše smysly. Mohlo by to pomoci ke vzniku nápadů týkajících se možností v rámci rozmanitosti jednotlivých regionů. A také ke zpětné vazbě na život v centrech.¹

Zostrění smyslů však v žádném případě není lehký úkol. Nejedná se zde o zvýšení výkonnosti, nýbrž o širší úhel pohledu. Nejprve je ovšem zapotřebí porozhlédnout se, kde je naše vlastní vnímání zbytečně ukotveno. Zároveň je však důležité mít na paměti, že kontexty jednotlivých míst a událostí jsou vždy velmi komplexní fenomény. Je zapotřebí po nich pátrat pomocí všech prostředků, které má lidské vnímání k dispozici: zrak, cítění, logická analýza. To vše přímo na místě. Poté se otevře horizont jak pro stabilní, tak pro nestabilní prvek dané formy života a snad také pro nápady týkající se budoucnosti v rurálním kontextu. Ptáme se sami sebe, zda by jedna z takových myšlenek mohla znít: opět autarkie, která má zvítězit – autarkie s vědomě pěstovanými vazbami směrem ven?

---

¹ Tímto jsme uváděli náš příspěvek ke Dnům utopie 2007 (ve vztahu na téma: „Periferie jako nositel naděje?“).

Val Lumnezia je boční údolí v Bündnerische Surselva. Ekonomickou základnu zde tvoří zemědělství, turistický ruch a místní tkalcovství. Odlivem obyvatelstva jsou zasaženy především okrajové vesnice. Jednotlivé obce jsou příliš malé na to, aby byly dlouhodobě schopny zajistit infrastruktury pro funkční vesnické společenství. Právě v tomto bodě jsme se pustili do práce. Položili jsme místním usedlíkům otázku týkající se kvality života ve Val Lumnezia a dále jsme se zeptali, zda by se mohly dále rozvíjet již stávající stavební infrastruktury. Pokud ano: jaká zařízení jsou nutná, a kde by měla vzniknout?

Této otázce samozřejmě předcházela precizní analýza osobitých prvků, společných prvků a rozdílů mezi jednotlivými vesnicemi. Rozhodujícími kritérii při volbě místa pro zřízení výše citovaných zařízení bylo vyhodnocení: blízkosti a vzdálenosti, funkce centra, významu v oblasti údolí a funkcí v souvislosti s propojením ve směru ven. Ví se totiž, že zajištění infrastruktur může být realizováno pouze na bázi spolupráce. Až dosud byly podobné otázky ohledně tohoto typu fúzí pokládány pouze na základě kritérií ekonomických. Otázky vnitřní identity diskutovány nebyly. Ve zjišťovacím procesu, kterým se zabýváme zde, se nám musí podařit odstranit hranice, aniž bychom zničili rozdíly.

V portrétu Švýcarska pořízeném z hlediska městských staveb ve Studiu Basilej, je země rozdělena do pěti rozdílných typologií. Cílem projektu je pouze odhalit velké formy pozorovaných trendů a transformačních procesů v zemi, kde jsou tyto trendy a procesy považovány za tabu, a kde je nelze ovládat a řídit. V rámci představy budoucí topografie osídlení Švýcarska tvoří alpský úhor, co se plochy týká, největší část. Tento alpský úhor je označován jako zóna úpadku a pomalého odumírání, přičemž chybějící perspektiva je pouze v menším procentu důsledkem nemožnosti napojení na městský svět, vyplývá mnohem spíše z chybějící fyzické přítomnosti obyvatel. Proces odlivu usedlíků neustále pokračuje. Subvence a transfery tento úpadek nemohou zastavit, nanejvýše zpomalit. Studio Basilej hovoří o změně paradigmat, přičemž je tato nulová perspektiva považována za prostor pro jednání ve směru na pozdější, alternativní, možnosti rozvoje.

Tato myšlenka by mohla znít jako metafora, v realitě to však vypadá jinak. Údolí, která jsou částečně stále ještě silně osídlená, by se zcela nevyprázdnila a nezpustla ani bez finančních subvencí. Právě naopak: spekulativní zájem zvenčí o takové oblasti by se zvýšil a vedl k rozvoji. Proto je nezbytné rozvoj řídit, a to z hlediska celkové perspektivy naší země, nikoli jako koncept dosavadní regionální politiky, jejímž cílem byla nivelizace rozdílů.

Zavádíme pojem rurálního kontextu a hovoříme o autarkii v otevřené síti. Kontext je mnohvrstevné předitivo vztahů. Rurální kontexty jsou – obdobně jako je tomu u alpských letovisek Studia Basilej – oblasti, které nejsou součástí městských sítí nebo metropolitních regionů. V protikladu k výše uvedenému však ekonomická perspektiva rurálních kontextů nespočívá pouze v turistickém ruchu. Vláčna vztahů nejsou napínána prioritně směrem ven. Vyhledávají se vnitřní sítě. Ideu tří pólů jakožto výchozího bodu pro produkci prostoru podle Lefebvra (tj. výchozího bodu materiální produkce, výchozího bodu produkce vědění a produkce významů) je možno zcela přehledně realizovat rovněž v rurálním kontextu. Pro tvorbu rurálního kontextu hraje zásadní roli specifikum lokality. V protikladu k jednotnému myšlení, v jehož rámci je vyhledávána a uváděna do života jakožto právě ta pravá vždy pouze jedna perspektiva, se vnímání lokálního fenoménu nesmí vztahovat pouze na několik málo aspektů. Naopak. Je zapotřebí vyhledat co nejvíce perspektiv v rámci zvláštnosti lokálních fenoménů. Ty pak vytvoří celkový obraz.

Požadavek vnímání rurálního kontextu není teze zaměřená proti globalizaci, prosazuje názor, že to rozhodující v životě se odehrává pouze uvnitř prostoru, který lze přehlédnout, v typu citového vztahu.

Kontext rovněž neznamená autarkický, pouze na sebe sama se vztahující pohled na situaci. S takovým přístupem by byl pohled na vlastní problematiku velmi deformovaný. Snaha dostat kontext do zorného pole znamená hledat rovnováhu mezi zachováním a rozvojem životního a ekonomického prostoru. Rovnováhu pro prostor, v němž se probouzí nezbytný pocit své vlastní hodnoty, aby tak bylo možno vyjít ven jako partner, kterého berou vážně.

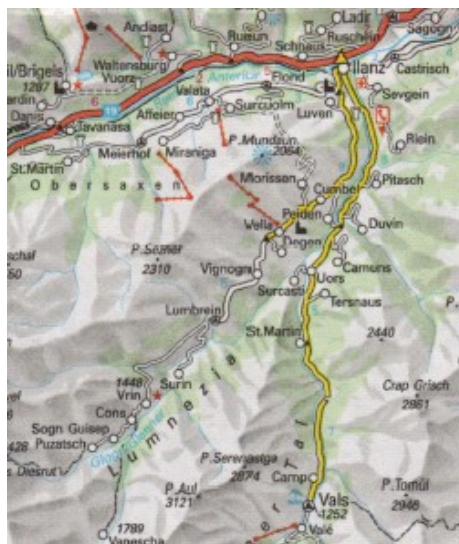
V protikladu k velmi rychle žijícím metropolitním oblastem jsou rurální kontexty prostorů pomalé. Tyto rozdíly nemusejí být polarizovány, je možno je vidět jako rozdíly vzájemně se podmiňující. Největší potenciál jednoho každého kontextu je jeho rozdílnost. Tento poznatek je nutno důsledně aplikovat jako strategii pro tvorbu a posilování rovněž v rurálním kontextu. Dění v rurálním kontextu je rovněž tichou vzpourou proti rozsáhlé uniformitě v otázkách ekonomických, politických a společenských. Je možné dívat se na ně právě takto, a přesto požadovat, aby tento potenciál orientace a smysluplnosti nabízel ekonomické perspektivy. Myšlenka vnímání kontextu se zakládá na snaze o hledání stability a bezpečnosti v rámci procesu hledání identity, a to jak z prostorového a sociálního, tak z ideového hlediska. Ohledně nivelizujících globalizačních procesů může a má vnímání kontextů objasňovat příslušný pojem identity.

Myšlenka autarkie v otevřené síti je srovnatelná s myšlenkou kosmopolitismu. Aby bylo možné pouze přibližně definovat budoucí pojetí hodnot, je nezbytné pevně se držet definice rozdílu mezi globalizací a kosmopolitismem.

V rámci programu rozvoje kraje Lumnezia se diskutuje o tématech, jako jsou například rozvoj struktury vesnic, rozvoj vztahů mezi sídlišti a nezastavěným prostorem, otázky týkající se možných nových ekonomických stanovišť a také otázky týkající se zřetelnosti a nové tvorby kulturní krajiny. Rovněž však zpětné budování stavebních struktur. Identifikované rozdíly a vyhodnocení rozmanitosti mají vést ke vzniku silnějšího pocitu společné příslušnosti ve vztahu k určité lokalitě. Relevantní jsou rovněž otázky zaměřené na druhou bytovou výstavbu a ty, které se týkají hledání nových modelů pro turistický ruch. A jak hledat pravidla pro novou architekturu? Je možno je vyvodit z konstant daného místa a z jeho sítí? Pro tyto účely popíšeme specifika místních stanovišť, z nichž poté odvodíme strategie rozvoje pro to, co zde má vzniknout jako nové. Chceme pomocí nových architektur posílit již stávající struktury. Přitom se zde však nejedná o popis čistě tradičního. Máme zde rovněž experimentální oblast pro svébytnou tvorbu budoucnosti. Pro nostalgii ani pro schematické převzetí univerzálních konceptů zde není místa.

Cílem strategie ve vztahu na vnímání (rurálního) kontextu je nejprve definovat disponibilní potenciály a poté tyto potenciály zesílit. Pouze takový stav vědomí vede k úspěchu slibného vztahu mezi centrem a periferií. Je zapotřebí vyvinout takovou kulturu rozhovoru, která umožní zvítězit všem aktérům; Švýcarsko – země rozmanitosti, která je tvořena silnými oblastmi.

Návrhy projektů – letní semestr 2007

10 studujících vyvinulo během zimního semestru ideu pro 10 různých vesnic a definovalo stanoviště pro realizaci této myšlenky, a to na základě analýzy a rozhovorů s místním obyvatelstvem. Veškeré myšlenky byly během tvorby diskutovány a konkretizovány s odborníky. V rámci návrhového semestru slouží tyto myšlenky jako výchozí základna pro návrhy projektů.

Každému studujícímu je přidělena jedna vesnice a jeden specifický úkol tvorby návrhu:

- lavratori** / Dílna / Peiden Bad
- canorta purila** / Selský trh / Morissen
- sera dalla veta** / Domov důchodců / Vella
- hotel** / Hotel / Degen
- ustariva** / Restaurace u jezera / Vattiz
- inscunter giuvenil** / Dům mládeže / Vignogn
- casa dalla musica** / Dům hudby / Vrin
- claustra** / Klášter / Vrin
- Pensium da bivac** / Bivakovací penzion / Vrin
- Mineralquelle „Walserquelle“** / Minerální pramen / Vals

V programu je zadána přibližná velikost oblastí. Vypracování definitivního programu pro oblasti je součástí konceptu, který je stanoven v rámci pohovoru.

Přidělení návrhů

Návrhy	Student	Semester
Dílna	Schlüter Patrick	6
Selský trh	Hutter Peter	6
Domov důchodců	Giovanoli Reto	7
Hotel	Hirschbichler Michael	8
Restaurace u jezera	Marti Nora	5
Dům mládeže	Wagner Nils	6
Dům hudby	Troxler Beda	7
Klášter	D Incà Adriana	6
Bivakovací penzion	Krähenbühl Georg	5
Walserquelle	Prader Tamara	5

Požadavky na návrhy projektů

Prezentace myšlenky 4. duben 2007

Popis myšlenky, náčrty k analýze, koncept (plošný / prostorový) materializace a organizace.
Formát pro odevzdání 1 list A1

1. Průběžná kritika předběžného projektu 25. duben 2007 Jednotlivé rozhovory

Objasňovací zpráva a situace
půdorysy, řezy 1:200 nebo 1:100
model situace 1:500.
Formát pro odevzdání 4 listy A1

2. Průběžná kritika předběžného projektu 9. květen 2007 Externí experti

Objasňovací zpráva a situace
půdorysy, řezy, fasády 1:200 nebo 1:100,
konstruktivní koncept.
Formát pro odevzdání 4 listy A1

Rozhovor / diskuse 29. květen 2007

Prezentace předběžného projektu
Grémium místních zainteresovaných stran a odborníků

Závěrečný pohovor 12. červen 2007 Gion A. Caminada

Objasňovací zpráva a situace
model situace 1:500

Závěrečná kritika 20. červen 2007

Veškeré pro pochopení projektu nezbytné
půdorysy, řezy, fasády 1:200 nebo 1:100
Strukturální nebo konstruktivní projekt ve formě výkresů nebo
modelu, varianty užití a zařízení struktury
Formát pro odevzdání - 4 výkresy A0 plus dispozice 4 A4 listy,
datová CD

Odborné diskuse a referáty:

Dr. Josef Perger, filozof
Prof. Dr. Peter Rieder
Andreas Cabalzar, farář
Matthias Ziegler, hudebník
Peter Schmid, publicista, spisovatel, ovčák
Pius Truffer, předseda správní rady Lázně Vals
Hansueli Baier, poradce pro turistický ruch
Philipp Zemp, Benevita
Za Val Lumnezia, Silvio Capeder
Curdin Casaulta, sociální pedagog
Různé osoby z Val Lumnezia

Setkání

Dne 5. května 2007 se koná na ETH setkání
k semestrálnímu tématu se stipendisty „Bronnbacher“,
Mannheim. Účast je fakultativní.

Luvratori / Dílna v Peiden-Bad

Program / dispozice

Produkce 600 m2

Sklad, strojovna, příprava ruční práce / administrativa
150 m2

Místnosti pro prezentaci výkresů, konferenční
místnosti, kancelář vedení, výstava, 150 m2

Školicí / seminární místnosti 150 m2

Vedlejší místnosti, technika

Idea

Lidé ze Surselvy mají obzvláštní nadání a velmi dobrý cit pro zacházení se dřevem. Je o tom často slyšet a řemeslníci ze Surselvy jsou stále žádaní. Především ve městech, tam, kde jsou znalosti klasického řemesla již velmi vzácné. Na základě staletých tradic týkajících se oblasti zpracování dřeva vznikly rozsáhlé vědomosti o zacházení s tímto materiálem. V důsledku dnešních možností použití jiných materiálů a stavebních metod je však dědičné řemeslo očividně zanedbáváno, a tak mizí rovněž umění zacházet se dřevem.

V Peiden-Bad, na dně údolí Val Lumnezia, má nyní vzniknout nová dílna. Má se jednat o místo, kde se budou lidé moci naučit umění řemeslného zacházení se dřevem. Nepomýšlíme přitom ani na výrobu high-tech produktů ani na tradiční selský nábytek, nýbrž na hodnotné řemeslo naší doby a pro naši dobu. V tomto místě se mají vyrábět předměty mimořádné jakosti. Má se zde provádět nejen výuka řemesla – dřevo se zde bude rovněž zkoumat. Pro účely školení a ubytování cizích hostů nabízí vhodnou infrastrukturu starý penzion v Peiden-Bad. Starobylý dům tak znovu ožije.

Ovšem nestačí, aby řemeslo a produkty této nové dílny působily pouze ve Val Lumnezia. Jejich síla musí dosáhnout mnohem dále. Kupní síla v údolí je totiž velmi malá. Pro budoucí zajištění osídlení údolí bude hrát velkou roli vývoz.

Nová dílna však nepředstavuje konkurenci pro vynikající dřevozpracovatelské závody v údolí. Má zde vzniknout místo, kde se budou odehrávat diskuse a výzkumy ve vztahu k danému řemeslu, ale rovněž místo, které představuje ekonomické perspektivy pro předmětný region. Oboje výše uvedené by mohlo být podpořeno přijímáním obzvláště náročných a neobvyklých zakázek. Tak vzroste kompetence. A to vše na prahu Val Lumnezia, na přechodu mezi urbanizací a vysokoalpskou oblastí.

Canorta purila / Selský trh v Morissenu

Program / dispozice

Prodej / stravování, 70m2

Kuchyně / jídelna 120 m2

Skladovací prostory Vedlejší prostory

Idea

Zemědělství je ve Val Lumnezia velmi silné a dodnes tvoří velmi důležitou součást regionálního hospodářství. Zemědělské užitkové plochy jsou obhospodařovány téměř kompletně. Alpy jsou dobře kultivovány. Kromě výše uvedeného zde hraje důležitou roli skutečnost, že zemědělské produkty mají dobrý odbyt.

Přes výše uvedené pozitivní aspekty je zemědělství v nouzovém stavu. Pro budoucnost je především důležité to, aby se podařilo posílit vědomí významu agrárního hospodářství v rámci údolí. A to začíná senzibilizací a zostřením vnímání ve vztahu na ten nejdůležitější statek, který vůbec umožňuje zemědělství jako takové: na přírodu. Ta musí být přetvořena, jak to bylo dříve samozřejmostí, na kulturní krajinu vyznačující se vysokou jakostí. Podle podmínek a možností krajiny vytvářel zemědělec již od pradávna svoji existenci. Krajina a kultura zde byly neustále ve vzájemném vztahu. Avšak nikoli vždy v kompletní harmonii. Výzvou budoucnosti by nyní měla být snaha hledat stejnou měrou nové i staré zemědělské produkty a provádět jejich výzkum. Metody obhospodařování, které vyplnou z výše citovaného, se musejí v krajině odrazit jako stopy vysoce kvalitních tvůrčích struktur.

Ve vztahu k dobré budoucnosti zemědělců, jakož i jiných obyvatel údolí, bude rozhodující především to, zda se podaří redukovat konflikt mezi zemědělstvím a ostatními zájmy. Ekologie a ekonomika se musejí dostat do stavu symbiózy. Vše ostatní je tabu. Zemědělské produkty musejí nejprve nabýt váhy a ocenění v regionu samotném. Poté se rozrostou sítě pro prodej produktů rovněž mimo region.

V Morissenu žije a hospodaří velký počet zemědělců. Říká se, že jsou to široko daleko ti nejlepší ve svém oboru, ale že produkty, které vyrábějí, jsou špatně dostání, a že jsou málo zviditelňovány. To vše především proto, že, například, mléko opouští údolí jako surovina. Místní tvorba hodnot je malá. To se musí změnit. Bude zřízen selský trh. Pro tento účel bude vytvořen prostor pro degustaci, pro prodej a pro setkávání místních usedlíků a hostů.

Sera dalla veta / Domov na stáří ve Velle

Program / dispozice

Provozní, správní a osobní místnosti
Léčebné, vedlejší a technické místnosti,
2 ateliéry à 40 m² plus dvůr pro zvířata

Oblast péče

50 jednolůžkových pokojů a 5 dvojlůžkových pokojů,
skupinové místnosti pro 6–8 osob

Stanice pro demenční osoby

pro 8 osob

Byty

5 bytů vždy pro 2 osoby

„Hotel“

10 pokojů à 30 m²

Idea

Ve vztahu k formám bydlení pro starší osoby jsou zaznamenávány zcela jasné obraty. Možnosti se dnes totiž neomezují pouze na alternativy „doma nebo domov“. Vedle tradičních se daří rovněž inovativním modelům. (François Höpfliger). Ty jsou zaměřeny na napojení na společnost mladších osob místo na vyřazení z ní a chtějí starším lidem zachovat pole působnosti, kde by mohli odpovídajícím způsobem angažovat své síly.

Stávající domov důchodců v obci Cumbel již tomuto cíli nestačí. Z tohoto důvodu navrhujeme nový dům pro starší osoby Val Lumnezia, v obci Vella.

Nový domov by však měl být víc než jen pouhý prostor pro poslední etapu života. Měl by být více než pouhé místo, které pomáhá zvládat všední dny. Jedná se zde především o místo radosti ze života. V popředí má stát člověk, jeho vědění a jeho možný přínos ve smyslu společnosti. Nikoli jeho věk.

Díky novostavbě mají být umožněny různé formy bydlení a činností. Staří lidé zde již nejsou „starou zátěží“ pro mladé, nýbrž lidské bytosti zralého věku.

Hotel / Hotel v Degenu

Idea

Stavba hotelů nezaznamenala ve Val Lumnezia, v protikladu k ostatním regionům Graubündenu, například v Engadinu nebo v oblasti Davosu, nikdy velký nárůst. Nachází se zde několik budov z počátku 19. století (počátku 20. století), které odpovídají představám klasických staveb v oblasti turistického ruchu. S příchodem turistického ruchu spojeného s lyžováním přibýlo několik dalších staveb. Ovšem ve vztahu ke stavební kultuře údolí tyto stavby nemají, srovnáme-li je s výše citovanými, žádný větší význam. „Dobrý“ hotel ve Val Lumnezia prý zatím není.

Degen leží trochu stranou hlavní přístupové cesty do údolí. Z geografického a topografického hlediska se zdá, že toto místo je centrem Val Lumnezia. Trochu stranou od vesnice, v krajinné oblasti, která s velkou intenzitou probouzí smysly, má vzniknout nový hotel. Právě zde se do povědomí hostů zcela nově zapíše jakost „Lumnezia“. A to na všech úrovních. Architektura, pohostinnost stavby a produkty, které zde budou nabízeny, představují hlavní motiv, který by měl lákat hosty.

Jakost zde pak neznamená noblesu a drahotu, nýbrž opravdovost a živost, zakládající se na jedné straně na stálosti a na druhé straně na změně. Žádaná je rovněž citlivá pohostinnost.

Ustariva / Restaurace u jezera ve Vattizu

Program / dispozice

Kuchyně / jídelna 70 m²

Sklad, 25 m²

Vedlejší místnosti

Idea

V „Davos Munts“ (za návrším), nad Vattizem, se na chráněné plošině nachází uměle vytvořené jezero. Bylo zřízeno v roce 1997, a to jako koupaliště a rekreační atrakce pro místní obyvatele i pro hosty odjinud. „Davos Munts“ se setkal s velkou odezvou a už si ho nelze odmyslet z turistické nabídky Val Lumnezia. V současné době se využívá pro koupání a opalování, různé hry, relaxaci, pořádání pikniků, procházky a kempování.

Přátelé přírody se mohou potěšit v sousedící chráněné přírodní rezervaci a vlhkém biotopu. Do stávající stáje jsou zabudovány šatny, kiosek, sprchy a sklad.

Val Lumnezia samotné je jedinečná kulturní krajina, která vykazuje stopy prastarého osídlení. Tato většinou neobyčejně široká, občas ale také úzká krajina je poseta jednotlivými vesnicemi, kterým dominují kostely a kaple. Jakožto alpská sakrální krajina představuje zcela speciální atrakci pro obzvláště senzitivní rekreanty. Lugnez je pak klasickou oblastí pro pěší turistiku, pro milovníky zimních sportů je zde uzavřena lyžařská zóna.

Val Lumnezia je údolí zalité světlem, o čemž vypovídá i jeho romantický název. Sídliště jsou většinou obrácena proti slunci. Zdejší domy byly kdysi dávno ty nejjednodušší chatrče odpovídající svým charakterem strohosti podkladu, na kterém byly vybudovány. I v Lugnezu se však chalupy v průběhu času zvětšily a dorazily sem všechny možné světelné zdroje. Ale hledání světlého prostoru se tu děje stále. Budovy, které na nás dělají velký dojem, vzbuzují v nás silný cit pro prostorové řešení. Zcela speciálním způsobem obklopují a uzavírají tajemné prázdno, kterému říkáme prostor, a umlčí nás.

Návrh a výzva týkající se místa, které se nazývá „Davos Munts“ je vize vytvoření senzitivního prostoru v Lugnezu, kde opětovně nalezneme potenciál a původní sílu světla Lumnezia.

„Davos Munts“ je v dnešní době místem, které je jako „vysokohorská pláž“ využíváno rozmanitými způsoby zejména v létě. A tak tomu zůstane i nadále, stávající infrastruktura je daná a má být pouze optimalizována. Přes tyto silně limitované možnosti použití má vzniknout uprostřed Val Lumnezia prostor, který bude – tak jako kdysi kostely a kaple – neustále otevřený, ale který bude jako světská stavba sloužit různým možnostem užívání: jako zátiší pro ty, kteří hledají přístřešek, jako místo pro zastavení, jako hotel, jako místo pro kulturní a společenské příležitosti, jako místo odpočinku a koncentrace.

Tento prostor neexistuje a zároveň je zde stále s námi. Je to údolí samotné a je ohraničeno, téměř jako prabuňka, která v sobě skrývá a schraňuje „genius loci“. Člověk se tam cítí doma. Vidí jezero, hory. Ale „prostor“ je prvotní. Ozřejmit jej, učinit jej hmatatelným, právě za to se zde nasazuje vše.

Inscunter giuvenil / Dům mládeže ve Vignogn

Program / dispozice

Společenská místnost 120 m²

Vedlejší místnosti a napojení na stávající dům

Idea

Mládež Val Lumnezia má k dispozici, pokud jde o kulturu a sport, různé infrastruktury. A to téměř ve všech obcích. Prostor pro výjimečné příležitosti zde ale neexistuje. Tím je míněn prostor, v němž se příležitost, která se zde odehrává, stane zcela jedinečným zážitkem. Stávající infrastruktura takovou možnost neposkytuje.

Hledá se prostor, který by vzbuzoval naši pozornost, a tím vedl k celkové senzibilizaci našeho vlastního já. A to na smyslově-strukturální úrovni (ve vztahu k tomu, co prožíváme citově, co vlastně je, a o čem víme), jakož i na úrovni virtuální (s ohledem na to, co zůstává nevyřčeno, ale co by mohlo být možné).

Prostor, v němž se uskuteční to, v co jsme ani nedoufali, protože se tam nacházejí místa, která lze přiřadit více vztažným soustavám, přičemž však toto přiřazení není pevně definováno, a volba dané možnosti přiřazení proto zůstává zcela svobodná.

Prostor, téměř jako prabuňka, která v sobě skrývá a schraňuje „genius loci“. Pozorovatel se nesmí nechat dráždit vtíravými momenty jednotlivých součástí prostoru. Existuje více typů výkladů a možností čtení tohoto prostoru.

Téma, které bylo zvoleno na počátku procesu, nachází své řešení právě ve vybudovaném prostoru. Procítit je možno jedinečnou atmosféru jako sílu této myšlenky. Prostor je symbiózou funkčnosti, formy a konstrukce.

Dům mládeže bude vybudován na základě stávající víceúčelové haly.

Casa dalla musica / Dům hudby ve Vrinu

Program / dispozice

Dům bude provozován v kombinaci se stávajícím hotelem.

Hudební místnost / místnost pro pořádání kurzů, 120 m²

Šatna k hudební místnosti, 25 m²

Společenská místnost a kuchyňka pro 10–16 osob

Místnost pro vedení domu

1 dvojlůžková místnost se sprchou / WC

Různě rozdělené buňky pro 10–16 osob

WC / sprchy

Vedlejší místnosti

Idea

Vrin leží až na samém konci Val Lumnezia. Ve vesnici se nacházejí všechny základní infrastruktury, které jsou zapotřebí pro vnitřně funkční společenství: škola, pekárna, řeznictví, obchod s potravinami a několik řemeslnických závodů. Vesnice žije. Ale i potřeby obyvatel Vrinu se mění. Pokud jde o budoucí kulturu, nabízí se zde otázka, zda specifický charakter místa může determinovat a řídit potřeby obyvatel, zda mají být na základě tohoto specifického charakteru definovány dokonce potřeby nové, nebo zda dojde k nivelizaci ve směru globálních forem života.

Ve vesnici plánujeme zřízení Domu hudby. Měla by se zde odehrávat, a to celoročně, kurzy hudby a jiné kulturní akce. Dům si klade za cíl podporovat setkávání mezi cizími a místními obyvateli a obohacovat všední den hudbou. Komunikace má probouzet naše smysly a zostřovat vnímání daného místa a jeho okolí. Tento záměr byl rovněž rozhodujícím prvkem při hledání vhodného stanoviště. Toto se nachází ve velmi živé části vesnice.

Typologicky dům sice vychází ze zvyklostí vesnice, ale přesto je jiný. V rámci návrhu mají zásadní význam hierarchická pravidla. Odrážejí se ve formě, v konstrukci stejně jako v materializaci. Tak jak je tomu u sakrálních budov ve Vrinu, i tento dům by má být velkolepým prostorem. Vedlejší prostory působí, jako by byly zapracovány pouze mimochodem.

Claustra / Klášter ve Vrinu

Idea

Kláštery bývaly vždy zakládány na obzvláště pečlivě vybraném místě v krajině. Mělo se jednat o kontemplační místo. Latinské slovo „contemplari“ znamená „klidně a pozorně uvažovat“. Zakladatelé – mniši – chtěli pozorovat přírodu jako dílo boží, chtěli se cvičit a chápat jako součást přírody, ale zároveň jako bytosti s posláním, které sahá nad posláni pozemské. Právě z těchto důvodů zkoncipovali striktně rytmicky vytvořený životní styl a zkonstruovali tomuto stylu odpovídající prostorový program. Kláštery disponují velkorysími vnitřními i vnějšími prostory. V těchto prostorách mělo docházet k oddělení většinou úzkých, účelově a užitně vykalkulovaných, světských forem života a intenzivních prožitků.

My bychom tedy nyní chtěli použít starou klášterní formu jako metaforu pro vytvoření zcela speciálního místa ve Val Lumnezia. Toto místo bude rovněž umístěno ve středu krajiny. Má umožnit v průběhu času už jen zřídka se vyskytující zkušenost přímého kontaktu se všemi oblastmi života. Claustra umožňuje individuální a kolektivní zkušenosti. Nabízí chráněný prostor, v němž se může každý jedinec pokusit nalézt vždy tu svoji vlastní podstatu života, nabízí prostor pro setkání, ve kterém spolupracují teologie, etika, věda a vypravěčské umění, ekonomika a umění. Claustra je místem bádání, kontempace a interdisciplinární komunikace. Duchovní, duševní, humánní, umělecké a agrikulturální prvky zde dostávají stejný prostor, a tvoří tak základ projektu. Claustra a Vrin si kladou za cíl stát se školou života, která překlene hranice mezi specializací vědeckých disciplín, které se postupně vyvinuly od dob osvícenství.

„Pozorné rozvažování“ má být i zde základem: s ohledem na vhodné zacházení s krajinou, na spojování sil v přechodném společenství a na nalezení smyslu jak pro velký, tak pro malý životní rámeček. Přijetí do domu se bude řídit odpovědí na otázku: „Čím můžeš přispět?“ Nejvyšším cílem má být popud ke „zlepšení světa“.

Stavební pozemek stojí poněkud mimo vesnici Vrin. Tato vzdálenost je zvolena zcela vědomě. Blízkost musí být získávána. Zařízení je rozděleno na čtyři hlavní prvky: sakrální oblast, oblast s dílnami, pracovní a kontemplační místnosti, obytnou oblast a oblast pro přenocování a knihovnu jako místo, kde dochází ke zprostředkování vědění a zkušeností, ať již v písemné nebo v ústní formě.

Určité prostory jsou veřejně přístupné, k přístupu k jiným je zapotřebí se vypracovat. Pro předmětnou myšlenku má rovněž velký význam vzájemný vztah jednotlivých oblastí, možnost vytvoření společenství, ale rovněž individuální prostor pro zpětnou vazbu. Také forma budovy hraje významnou roli pro oslovení světa. Jedná se o formu, která transformuje mystiku vidění do současnosti.

Program / dispozice

Sakrální oblast

Kaple pro 150 osob

Pracovní místnosti

2 seminární místnosti à 70 m²

5 dílen à 40 m²

2 terapeutické místnosti à 20 m²

Obytná oblast a oblast pro přenocování

Společenská místnost, jídelna s kuchyní

Místnosti pro přenocování pro 100 osob

4 pracovní obytná studia à 50 m²

Knihovna

Archiv, čítárny, pracovní místnosti

Správa

Recepce

Byt pro správu 80 m²

Personál 4x 50 m²

Kanceláře 4x 12 m²

Místnost pro fyzickou a duševní péči (určitý druh Wellness)

Veřejná restaurace pro 150 osob

Dvůr pro zvláštní příležitosti

Parkoviště

Pensiu da bivac / Bivakovací penzion ve Vrinu

Program / dispozice

Hlavní místnost pro vaření a konzumaci jídel pro přibl. 20 osob, 60 až 70 m², výška min. 3,00 m
4 ednolůžkové buňky, přibl. 4 m², společná koupelnová buňka
3 dvoulůžkové buňky, přibl. 7 m²
2 pětilůžkové buňky, přibl. 20 m²,
se samostatnou sprchou a samostatným WC
Vedlejší místnosti, technické místnosti, sklep na zásoby
Musí být možnost přidat další buňky.

Idea

Okolí Vrinu se stalo v průběhu posledních let oblíbenou oblastí pro milovníky pěší turistiky. Velké množství návštěvníků upoutala především známá Greinská náhorní plošina. Je to právě tato plošina, která se stala symbolem švýcarských ochranných přírody. Vrin je ideálním výchozím bodem jak pro pěší túry po Greině, tak pro lyžařské túry do Piz da Vrin. V obci neexistují žádná turistická dopravní zařízení. Dnešní ekonomické myšlení pro podobné situace s oblibou používá termín „chudá na potenciál“. Ale je to právě toto „nic“, které my vidíme jako ten největší potenciál ve vztahu k budoucnosti tohoto regionu. Samozřejmě víme, že nelze vytvářet hodnoty bez infrastruktury, stejně jako jsme si plně vědomi skutečnosti, že turistický ruch nemůže existovat bez pohostinství.

V Hof Ligiazun má vzniknout jiný druh penzionu. Dům má zprostředkovat atmosféru chráněné existence uprostřed přírody a zároveň probouzet smysl pro pocit, že jsme součástí určitého kulturního společenství. Architektonické těžiště je zde představováno velkým prostorem. Tento prostor je větší a má jiné proporce než prostory vrinských domů. Působí rovněž dojmem větší hmotnosti. Je to v podstatě určitá prabuňka. V tomto společenském prostoru bude možno jíst, pít a slavit. Mohou se zde setkávat místní usadlíci i cizí návštěvníci a vyprávět si pravdivé či nepravdivé historky. Okolo tohoto prostoru jsou seskupeny buňky na spaní. Jednolůžkové pro askety, dvoulůžkové pro zamilované a pětilůžkové pro rodiny. Spaní zde znamená bivakování. Záleží na každém jednotlivě, jestli se rozhodne oddělit od přírody, nebo jestli raději otevře stěnové vrstvy a procítí její bezprostřední blízkost.

Katja De Micheli píše o Greině: „*Téměř bolestné ticho, radostný klid. Ticho je bílé, růžové, fialové a černé, může vyvolat nenávisť, nebo přinášet mír. Greina je jako moře a jako takové má své bouřlivé i klidné okamžiky. V tomto tichu spatříme třpyt hvězd, naše duše pulzuje a žije. Tiše raší květiny, tiše přichází růžově zbarvené ranní červánky. Tiše vychází slunce, tiše usínáme i my sami*“.

Stavebník je hajný a chovatel ovcí. Navíc má mimořádné řemeslné nadání pro práci se dřevem. Přímo vedle jeho domu stojí malá dílnička. Nový dům má být koncipován tak, aby bylo možné realizovat velkou část prací vlastními silami. Koncepce musí umožňovat rozšíření buněk na spaní. Penzion bude veden jako rodinný podnik.

Podle potřeby se bude využívat i jiný, tedy nerodinný, personál. Bude se usilovat o co největší flexibilitu péče a obsluhy.

Zviditelnění minerálního pramene ve Valsu

Program / dispozice

Struktura pro smyslové vnímání a případné nabytí zkušeností s pramenitou vodou jsou závislé na dané ideji.

Idea

Ve Valsu vyvěrá unikátní Therme Graubündens s teplotou 30°C. Dříve, než se začala tato voda získávat pomocí vrtů, vytrysklo zcela přirozeně z místní hory šest pramenů. Svah nad Thermou se ještě dnes nazývá *Roota Häard*, a to kvůli železité minerální vodě, která stéká červeně zbarveným řečištěm dolů do Rýna. Léčivou vodu využívají hotel a termální lázně Bad Vals AG (obec Vals) a Valser Mineralquellen AG (Coca Cola). Vlastníkem pramenů je však obec Vals.

Svět smyslových zážitků dnešních termálních lázní člověka přivádí k zamyšlení nad tím, jak v budoucnosti využít dosud nijak nevyužívanou část pramenů: co největší množství naplnit do lahví a exportovat do světa, nebo vodu, jako „potenciál trvalého využívání“, podržet pouze v údolí? Jednou z možností citlivého přístupu proti nadměrnému vývozu vody je nápad opět zviditelnit pramen, který je v současné době vedený v chrom-ocelovém potrubí. To znamená zviditelnit jej od *Roota Häard* až po *Rhii*.

Pramen by se však neměl ztrácet pouze do trubek a lahví. Zviditelnění pramene je symbolem a podnětem k přemýšlení ve vztahu k trvalému charakteru využívání místní vody. Zde je výňatek z textu aktuální brožury „*Tschifera*“ (Visit Vals):

„*Na dobu své školní docházky mám převážně kladné vzpomínky. Z Campu do staré školní budovy jsem to měl strašně daleko. Ale vůbec mi to nevadilo. Přibližně v polovině cesty byl potok s rybami a pod Therme skákaly přes cestu žáby. Něco takového si dnes už člověk dokáže jen těžko představit. Jako žáci druhého stupně jsme směli nosit žlutý chappli, jako studenti. Já jsem směl dokonce do školy jezdit na kole, starodávném, se zpětným převodem, v zimě vždycky zamrzlo kuličkové ložisko, takže nedocházelo k přenosu síly, a tak jsem vždycky při cestě z našeho domu musel využívat, jak nejvíce to bylo možné, spád ve směru do vesnice. Tak jsem dorazil až dolů, pod Therme, kde tenkrát byl, hned vedle cesty, malý kohoutek s teplou minerální vodou (někdy, když měl člověk žízeň, dal si doušek, protože se říkalo, že ta voda je zdravá). Pak jsem vždycky postavil kolo pod termální vodu, tak, aby voda tekla na zamrzlé kuličkové ložisko, párkrát jsem jím zatočil, ložisko se uvolnilo a já mohl pokračovat v cestě do školy.*“

Autarkie v otevřené síti

Témata, která jsou zpracovávána v kontextu Lumnezia

Realizace takové strategie je možná pouze v decentralisticky organizované přehledné oblasti, v níž je tamní obyvatelstvo akceschopné. Forma této oblasti není přesně definována, způsoby jednání ano. Jednání začíná v konkrétním „okruhu“, kam dané jednání povede, to ukáže až vzdálenější horizont.

Kulturní krajina

Kulturní krajina zde znamená přírodu s přidanou hodnotou, která odpovídá lidským potřebám. Zbytková plocha silničního svahu si zaslouží stejnou pozornost jako zahrádka u rodinného domku nebo nedotčená divoká příroda.

Ekonomika

Místní hospodaření vyrábí produkty, produkuje ale rovněž vědění a významy. Takové hospodaření se silným vnitřním oběhem nejenže utváří daný prostor, ale rovněž sbližuje lidi.

Zemědělství

Hovězí dobytek si opět razí cestu. Rozsáhlé horské pastviny představují hodnotu, o kterou se člověk stará s příslušným sebevědomím – to znamená: aplikuje jednání, které ohleduplně užívá a zvědavě prozkoumává. Tradiční a nově vyvíjené zemědělské produkty se stále silněji přemísťují do zorného pole obyvatel.

Zdroje

Zdroje nejsou ani zboží ani majetek. Jsou vlastně určeny pro dané místo. Toto místo smějí opustit pouze produkty, které na bázi transformace získaly vyšší hodnotu – zcela ve smyslu decentralizované ekonomiky.

Konstanty

Potenciál regionu je jeho rozdílnost ve srovnání s regiony ostatními. Konstanty daného místa (klima, topografie, zdroje, historie, kultura) a jeho konkrétní podmínky jsou základnou pro tvorbu rozdílu. Pokud jsou definovány kvality a přednosti těchto konstant pro dané místo, nepodaří se v tomto místě usadit cizí struktury. Konstanty tvoří bázi pro novou architekturu.

Architektura

Recepce architektury začíná vnímáním: smyslovým (jakým se nám jeví být něco senzitivního?), strukturálním (co vidíme, když analyzujeme rozumem?) a virtuálním (co je ještě možné mimo to, co je již dané?). Virtuální vnímání je současně signalizačním varovným systémem pro možná rizika. Na základě přesného a disciplinovaného zpytování těchto tří rovin vnímání se věci konkretizují jako všeobecný, celkový, zorný úhel.

Komunikace, doprava

V rámci koncepce celkového rozvoje se může stát špatná dostupnost místa jeho předností. Rozdíly ohledně možností přístupu učiní z cesty událost. Dochází k přerušení neustále pokračujícího prostorového ohraničení.

Vesnice

Vesnická jádra, která jsou kvůli svým stísněným prostorovým poměrům stále častěji opouštěna, získávají na jakosti. A to tak, že nezastavěné negativní prostory jsou zastavovány stavebními strukturami, které mají z hlediska užívání neutrální charakter, a pozitivní prostory jsou naopak zástavby zbavovány. Negativní prostor, to znamená oblast bez vyhlídky a bez sluneční záře, se tak na bázi užité funkce stane prostorem pozitivním. A pozitivní prostor je prostorem pro události. Je vyvíjena maximální snaha o co nejtěsnější sepětí se životem a zhuštění života samotného.

Stavební struktury a celky

Silně stavěné struktury jsou oproštěny od věcných nátlaků kopírování, kontrastního stavitelství a pouze naučených zásahů. Platí zde, že prožíváno a rozvíjeno má být to, co je zásadní pro vlastní atmosféru.

Infrastruktury

Každé, i to nejobanálnější funkční dílo je v dané krajině monumentem. Turistické zařízení, přehrada, lávka přes potok – to vše je symbiózou funkčnosti a estetiky – která má mohutnou působivost.

Řemeslo

Řemeslo zcela jedinečným způsobem zvažuje a shrnuje zdroje daného místa. Jeho produkt nelze hodnotit jako produkt, který lze získat na světovém trhu. Pro budoucnost je zapotřebí zavést novou kategorii.

Host a turistický ruch

Host je král, místní usedlík rovněž. Oba si musejí odpracovat přístup k cizí životní oblasti, narážejí přitom na odpor, aniž by měli pocit, že se musejí něčeho vzdát. Právě naopak, všichni jsou zde vítězi.

Vzdělávání

Získávání zkušeností nás osvobozuje od věcných nátlaků. V centru vzdělávání je podporování silných stránek osobnosti a poznávání vlastních hranic.

Generace

V popředí stojí člověk, jeho vědění a jeho možný přínos ve vztahu ke společnosti, nikoli věk.

Víra

Víra nám připomíná, že existují i jiné dimenze, které se nevyčerpají v rámci světských skutečností, ale které prostřednictvím všedního, každodenního dění dávají životu smysl a plnost. Víra – myšlení – jednání nejsou v žádném případě protiklady, vzájemně se totiž zúrodňují. Víra rozbíjí okovy možného. Protože míří ke světu nemožného, jež se stává možným.

Otázka pravidel a kritérií pro hodnocení v architektuře?

Otázka všeobecně platných kritérií, která umožňují hodnotit dnešní stavby, je neustále komplikovanější a je pro nás velkou výzvou. Není tomu ještě tak dávno, kdy bylo bez jakékoli výjimky standardní stanovovat tato pravidla v tom místě, kde se daná architektura realizovala. Absolutně rozhodujícími fenomény zde byly: dostupnost materiálů, technické možnosti pro jejich přípravu, úroveň místního vědění a specifické podmínky předmětného místa. Spolu s příchodem nových technických vymožeností začaly místní danosti, vytvářející kontext, stále rychleji ztrácet na váze. Již není nutné využívat pouze materiály nebo řemeslné techniky, které se nacházejí v těsné blízkosti. Z nákladového hlediska neutrálně lze sáhnout po těch, které pocházejí odjinud. Výhodnost blízko ležícího je tatam, a proto se již pravidla pro stavbu nehledají v té „své oblasti“.

Spolu s výše uvedeným je úzce spojena také změna vnímání a pohledu na věc. Lze zde pozorovat směřování k uniformitě vyvěrající z jejího zdánlivého protikladu, neomezené individuality. Tvorba zcela evidentně podléhá uměleckému tlaku ve vztahu k identitě, přičemž je to právě tento tlak, který vede k uniformitě, která je ve své koncové fázi bez osobního výrazu. Můžeme zde zaznamenat dvě tendence. Na jedné straně radikálně prosazované uznávání nových možností na bázi individuálních zájmů a postojů. Svobodná volba takových možností se stává nepostradatelnou podmínkou zdánlivě silné individuality. Na konci se pak většinou nachází pokus o málo věrohodnou argumentaci, která obhájí oprávněnost takové vlastní seberealizace, která občas vzbuzuje dokonce úsměv. Na straně druhé stojí utopie obracející se k minulosti tím, že využívají citáty již zašlých dob. Taková tvorba reprodukuje ideje, které jsou výrazem bývalých skutečností, a které jsou pro dnešek bezobsažné.

Ti, kteří mají rozhodovat, jsou stále bezradnější a snaží se řídit vývoj pomocí stavebních předpisů a směrnic. Zpravidla s cílem využít typické znaky daného místa nebo výraz určitých forem pro to nové. Na pozadí pak stojí snaha o zachycení nevyřčené touhy. Zároveň vycházíme z předpokladu, že většina lidí touží po místě, které je základem pro pocit identity, které je zcela evidentní. Po místě, kde se člověk cítí povzneseně. Místa, která nás ovlivňují, jsou téměř vždy souhrnem silných individuů s výrazným citem pro to kolektivní. Podařený dům je specifickým znakem daného místa, ale zároveň je součástí celku. Lze z něj vycítit tvůrčí napětí, z něhož vznikl: individuální chtění, které se cítí vázáno s okolím a se společenstvím, které zde žije.

Musíme si zde položit otázku, jestli je možné generovat ideje ve vztahu k objektům, které mají být realizovány, ze současných životních skutečností. Dnešní životní skutečnost se převážně vyznačuje relativně malou vazbou na místo a společenství a velkou rozdílností, co se týká typu pohledu na věc a jednání. Tuto skutečnost nemůžeme ani ignorovat ani změnit mávnutím kouzelného proutku. To, co ale v každém případě učinit můžeme, a k čemu jsme přímo nuceni, je přezkoumat naši vnímavost ve vztahu k místu a ke skutečnosti, v nichž se staví. Pro tento účel je však nejprve nutné, abychom se osvobodili od věcných nátlaků a abychom formulovali budoucí cíle. Musíme formulovat smysl. A smysl vychází z hodnoty.

Hodnoty jsou vždy voleny, vybírány, v žádném případě nejsou samozřejmé a nevznikají jen tak samy od sebe. Právě proto má formulování smyslu tak velký význam – smysl může totiž souhrnně řídit přijímání hodnot. Tak můžeme uznávat již stávající hodnoty nebo tvořit hodnoty nové. V každém případě však hodnoty vyžadují kritické zhodnocení na pozadí něčeho, co se usiluje o trvanlivost a soudržnost: smysl. Rovněž smysl je něco, co je přijímáno, a co není v žádném případě neměnné. Stojí evidentně nad pomíjivostí okamžiku stejně jako nad chtěním individua.

Chtěli bychom tuto kulturně historickou dvojici pojmů, tj. smysl a hodnotu, aplikovat na práci na stavebních směrnících a obhájit vytvoření posuzování, které má vztah k této rovině. Kritéria pro stavitelství lze i dnes získávat ze specifického místa. Samozřejmě, že se v průběhu času přirozenou cestou mění, ale závisí rovněž na zkušenostech. Kritéria, která byla ve své době považována za vhodná, mohou v jiné době zcela ztratit svoji platnost. To, o co zde jde, je, jak k tomuto obratu dochází. Velké množství zdánlivě rovnocenných možností svádí k typu volby, která jednoduše sáhne po tom, co zapadá do nějakého předdefinovaného způsobu myšlení. Zdá se, že neexistují odůvodněná omezení, pokud jde o volbu prostředků. Přirozená vazba na to, co leží v blízkosti, jak již bylo uvedeno výše, ztrácí na síle, stejně jako vazba na místní společenství.

Co se dá dělat?

Kdysi logisticky a ekonomicky podmíněný tlak na to, co leží v blízkosti, je možno nahradit kulturou, například na základě vědomého rozhodnutí pro regionálně vhodné stavební formy a materiály. Vazba na společenství budeme muset do určité míry získat znovu. Bez této vazby neexistuje únik z uniformní obliby.

Podaří se tvořícímu subjektu napojit se na zájmy ostatních? Může se to podařit – pokud na tom budeme pracovat. Proto je zde nutné doporučit tři zásadní kroky: **vnímání – rozhovor – idea**.

Jak vnímáme?

Vnímání je v podstatě příprava volby, kterou se chystáme učinit. V rámci vnímání můžeme hovořit o třech různých rovinách: smyslové (jakým se nám jeví být něco senzitivního?), strukturální (co vidíme, když analyzujeme rozumem?) a virtuální (co je ještě možné mimo to, co je již dané?). Virtuální rovina je zaměřena na to, co dosud v souvislosti s daným místem nebylo vysloveno, na prostor možností, na věci, které se vznášejí ve vzduchu a které se mohou stát myšlenkou. Virtuální vnímání je zároveň varovným signalizačním systémem ve směru rizik, která mohou hrozit.

Na základě přesného a disciplinovaného zpytování těchto tří rovin vnímání dochází ke konkretizaci něčeho, co bychom mohli nazvat všeobecným, celkovým, pohledem na věc.

Co vnímáme v určitém místě?

Při vnímání fyzického předmětu hrají rozhodující roli naše zkušenosti, které jsme učinili se srovnatelnými objekty. Skutečnost, kterou v nich spatřujeme, popřípadě představa o této skutečnosti, je ovlivňována vnějšími podmínkami, ale zároveň emocemi. Proces vidění přitom neustále podléhá určitému tlaku na identitu: tlaku ve vztahu k definici vlastního pohledu na věc a velmi často rovněž tlaku na jeho sdělení v obecně platné řeči.

Místa, které neznáme, nemůžeme porozumět v rámci aplikace pojmů všeobecně platné řeči. Je zde zapotřebí schopnosti vcítění, jinak se nám nemůže podařit pojmut speciální podmínky kontextu, v němž je takové místo zasazeno. Určité prvky mají empirický charakter, a proto jsou příslušně zobrazitelné, jiné však lze pouze procítit, zůstávají většinou nevyslovené. Idea určitého místa je předivo vztahů, které se skládá z mnoha vrstev.

Ve vztahu ke smyslovému vnímání jsou důležité předběžné vědomosti o daném místě. Cítíme formy, proporce, prostorové vazby, materiálovou kompozici, povrchy, barvy, ale rovněž atmosféru, pachy a zvuky. Vidíme věci, které nás oslovují, ale rovněž věci, které nás odpuzují. To vše má ale více do činění s naší vlastní kulturou než s kulturou daného místa.

Pokud jde o strukturální vnímání, jsou nezbytné určité předběžné vědomosti o kultuře daného místa. Je nutno definovat typologie budov, konstrukce, stavební techniky, ale také specifické životní styly. Vedle vlastního vědění a vlastních předběžných znalostí jsou nezbytné rovněž informace přímo z daného místa. Mnohé z realit místa nejsou pozorovateli zvenčí přístupné, zůstávají tak pro abstrahující myšlení uzavřené nebo se jeho prostřednictvím chybně zobrazují.

Virtuální vnímání je směsí dvou již výše popsaných rovin. Jeho cílem je definovat budoucí reality a zapracovat je do kalkulace zamýšlené volby. Výchozím bodem zde nejsou skutečnosti – nýbrž otázky poznání, které jsou vždy napojeny na otázky týkající se tendence a rozhodování. Průzkum v daném místě bez zřetele na dohledné tendence by byl skutkovou podstatou bez vztahu k současné době a jejím problémům. Teprve na základě takového vztahu vzniká nová skutečnost; z toho, co je k dispozici, se stává idea. Platí zde, že je nutno vypátrat fenomény daného místa všemi dostupnými prostředky. Proto musíme zostřít naše smysly, rozšiřovat svoji senzibilitu a aplikovat nástroje logické analýzy všude tam, kde mohou být užitečné.

Všechny tyto tři roviny společně jsou základem pro vznik nového typu vnímání. Uplatněním takového vnímání se otevře výhled na to stabilní i nestabilní, co je typické pro dané místo, stejně jako na budoucí ideje.

Kdy je kladena otázka pravidel, kritérií?

Tímto jsme se dostali ke druhému kroku procesu zpracování dnešních a budoucích životních prostor. Vedeme zde rozhovor. V historii toužili většinou lidé v nejistých dobách po chráněném, přehledném prostoru v lůně přírody. Dnes je tomu jinak. Mnohé lidi to táhne – po celém světě – z periferie do centra. To je jedna vypočítaná skutečnost. Druhá je, že mnozí z těch, kteří v periférii zůstávají, velmi často vůbec nereflktují existenci kulturní rozmanitosti (mezi regiony) a zcela lhostejně sledují její postupné mizení. Oblastní rozdíly jsou zabíjeny jednostranným jednáním a pasivním přejímáním informací a zboží. Tři póly jako výchozí body pro tvorbu prostoru podle Henriho Lefebvrea: materiální produkce, produkce vědění a produkce významů, jsou zanedbávány, mizí buď cele, nebo se přemísťují směrem do center.

Jestliže se staví, spočívá tvorba životního prostředí ze strany subjektu, obdobně jako je tomu v aglomeracích, prvoplánově na velmi vysokém stupni sebevědomí. Úhrn toho, co je realizováno, je však vystrízlivěním. Tvorba očividně podléhá nepřirozenému tlaku na identitu a je to právě tento tlak, které vede k uniformitě životních prostor postrádajících vlastní tvář. Přehlednost chráněného prostoru pokulhává, rozšiřuje se nejistota.

A zde je kladena otázka ohledně typu rozhovoru, který chceme zahájit, a také ohledně účastníků tohoto rozhovoru. Tato výměna názorů by měla být především politickým výukovým procesem mezi zúčastněnými stranami, který by měl definovat společný cíl a vést ke společnému rozhodnutí. Dále pak musí působit jako výzva ve vztahu k povědomí o životním prostředí, k pocitu odpovědnosti, ke kompetencím a vědění v oblasti architektonických a stavebních otázek. Takový druh participace poslouží všem. Budou-li se všichni zúčastnění zabývat danou problematikou konkrétně, vznikne tak široce koncipované pochopení vlastního kulturního prostoru. Architekti zapojení do tohoto participačního procesu získají zkušenosti s aspekty přesahujícími jejich obor, což může opět danému místu pouze posloužit. Neptáme se zde ani adresně „architekta-umělce“ s vlastním vnitřním subjektivním tvůrčím duchem, ani „architekta-realizátora“, jehož ideál vychází z anti-autoritativního jednání mezi producentem a konzumenty. Mělo by se jednat o dialog zaměřený na obsah. Dané místo má být zkoumáno krok za krokem. Pole takového průzkumu pak leží daleko za obrazy, které nás obklopují. Tyto obrazy jsou odnože prostoru a času. A chtějí být přezkoumány ve vztahu ke vhodnosti pro přítomnost a pro dané místo. Anketa začíná – kriticky a s výzvou – u kultury člověka. Pouze tak můžeme opětovně získat jistotu, která z naší stavební kultury vymizela.

Jak je to s ochotou k pravidlům a kritériím na pozadí ideje a máme vůbec volbu?

Je především jen těžko myslitelné, že by bylo z dnešního úhlu pohledu nějaké společenství ochotné stanovit pravidla, která by omezovala možnosti volby osobního výrazu.

Tím by také byla zcela zbytečná otázka o stavebním stylu typickém pro nějakou epochu: protože

- a) tvorba, která nemá ve svých zásadních znacích žádné následovníky, nemůže založit žádný styl, a protože
- b) třeba stovky tisíců výtvorů, které nemají vzájemně společného nic víc než snahu o bezpodmínečnou individualitu, po sobě rovněž žádný styl zanechat nemohou.

Dokud společnost nedojde k širokému konsenzu, dokud bude převažovat „já nade všecko“, žádný nový styl existovat nebude. Kromě toho se zdá, že hovořit o stylu se jeví jako poněkud domýšlivé. Nárok na absolutní souznění zůstane i nadále utopíí tak, jak tomu v podstatě bylo vždy. Přesto přese všechno však můžeme definovat cíle a způsoby jednání, a to kdykoli, v každém okamžiku, které mohou vést k silné ideji. Potřebná pravidla by pak byla již obsažena v této ideji, a tak by došlo k ohraničení individuálního prostoru. To znamená, že pravidla by byla uznána jako konsekvence ideje.

Máme tedy možnost volby. A pro vznik silné ideje musí být volba učiněna. Tím se dostáváme ke třetímu kroku v rámci procesu získávání možného životního prostoru.

Na čem se idea zakládá?

Pojmem idea nemíníme nic subjektivně libovolného, nýbrž snahu o svébytný úsudek orientovaný na cíl. A jaké jsou parametry pro tvorbu takového úsudku? Především musíme mít jednotný názor, že kulturní rozmanitost je něco velkolepého. Základní znak pro vytvoření kultury je rozdílnost mezi jejími v dané době se vyskytujícími výrazovými formami. Rozdílnost je síla. Pojem „rozdílnost“ je zde vztažným pojmem a stojí v protikladu k pojmu „jedinečnost“, který má izolovanou povahu. Vztahy mezi kulturními výrazovými formami musejí být jasně čitelné, jinak není možné tuto rozdílnost vnímat. Příliš rozdílnosti vede k uniformitě libovolného, což zase naopak rozdílnost podkopává. Jádrem rozdílnosti je skutečně silné jen tehdy, pokud rozdílnosti nespočívají pouze na jednom stejně fungujícím systému, a přesto se dostávají vůči sobě do vzájemného vztahu.

Aby tvorba rozdílnosti nebyla vynucena subjektivním pohledem na věc a nestala se tak pouze libovolností, obracíme se na viditelná, pozorovatelná fakta a kritéria, která činí rozdíl. Vlastním cílem zde není rozdílnost jako taková, nýbrž kulturní výraz určitého místa. Jedním z nejdůležitějších prvků ve vztahu k tvorbě rozdílnosti jsou konstanty místa. Konstanty, které v tomto smyslu nejsou pojímány jako absolutní pevné veličiny, nýbrž mnohem spíše ve smyslu latinského slova „constare“, které, mimo jiné, znamená „být složen“, „spočívat na něčem“, „harmonovat“ (Menge-Güthling). Jako konstanty pro architekturu můžeme jmenovat klima, topografii, zdroje, ale rovněž tradice a kulturu. Díky našim vymoženostem již nejsme nuceni brát na tyto konstanty zřetel, dříve však určovaly existenciální vlastnosti místa. Budeme-li v těchto konstantách spatřovat kvality pro to dnešní, a budeme-li ochotni je uznat, může na jejich základě vzniknout něco jako platforma pro novou architekturu. Předpokladem je zde však vytvoření společné představy o smyslu a formulaci cíle. Z výše uvedeného pak vznikají hodnoty.

Požadavek ohledně tvorby rozdílností, která by mohla vyústit do určitého typu autarkie otevřené sítě, není teze zaměřená proti globalizaci, pouze zastává názor, že to rozhodující v životě se odehrává jen v rámci kontextu, který lze přehlédnout. Míneha zde není situace, která se vztahuje pouze na sebe sama. V rámci takové situace by došlo k deformaci pohledu na vlastní problematiku. V prostoru, který lze přehlédnout, člověk ví, kde dochází k učinění rozhodnutí, přičemž tato skutečnost vede k jistotě, stabilitě a nakonec také k pocitu své vlastní hodnoty. Takovým způsobem opětovně vytvoříme kulturu.

Realita se podle nového pojetí nerovná skutečnosti. Realita je pouze dílčím aspektem skutečnosti a vztahuje se na disponibilitu věcí. Skutečnost je oproti tomu silně určována tím, jak se na věci díváme, jaké možnosti jsou evidentní v souvislosti s těmito věcmi.

Fyzika již dávno nehledí na hmotu jako na soubor neměnných částic. Dokonce i z fyzikálního úhlu pohledu jsou to (otevřené) možnosti pohybu částic, které určují charakter hmoty, a tedy vlastní skutečnost. Kulturní, ekonomické a sociální skutečnosti jsou silně určovány tím, co za možnosti v nich vidíme. Obsáhlé vnímání je proto tím rozhodujícím prvkem, který nám umožňuje získat přístup k takové skutečnosti. Měli bychom proto vyškolit naše vnímání tak, aby bylo schopno pojímat to, co mohou nabídnout místa, okolí, interakce s přírodou a existenciálně propojené pospolitosti. Proto musíme zcela nově zostřit své smysly. Na základě přesného a disciplinovaného zpytování různých rovin vnímání dojde ke konkretizaci něčeho, co můžeme nazvat všeobecným, celkovým pohledem na věc. Pokud uznáme kvality a specifika určitého místa v rámci tohoto celkového pohledu, a pokud tyto kvality a specifika aktivujeme, vytvoří se kritéria, která budeme moci označit pojmem „hodnotná“ a s nimiž budeme moci souhlasit. Kritéria, která budou oprostěna od věcných tlaků a individuálních ideologií.

Gion A. Caminada

Dodatek:

Semestrální program SS 2007 (SS = Sommersemester = letní semestr)

Přílohy:

Analýzy vesnic z WS 06 / 07 (WS = Wintersemester = zimní semestr)

Prameny a literatura

Ve vztahu k Lumnezii

Haus, Siedlung, Landschaft, FHBB

Kulturführer Val Lumnezia und Vals, Blumenthal Duri Oberlugnez.

Wirtschafts- und Siedlungsentwicklung vom Ende des Mittelalters bis zum 20. Jahrhundert; Büchi Walter G.

Die Kunstdenkmäler des Kantons Graubünden, Band IV, Pöschel Erwin

Erfolgskontrolle sanfter Tourismus für Val Lumnezia, Maria Burger, Priska Jeuch.

Philharmonie für Berg und Ski, Universität Zürich

Gemeinde Vella, Siedlungsanalyse, Grob Madeleine

Gemeine Vrin, Siedlungsanalyse, Zumthor Peter

Sensistoria, Weiterentwicklung historischer Siedlungsstrukturen, Fontana / Kaiser (Internet)

Další literatura

Kunstführer durch die Schweiz, Band 2 ,Gesellschaft für Schweizerische Kunstgeschichte GSK

Sehnsucht Landschaft, Raimund Rodewald Chronos Verlag Zürich

Erhalten und Gestalten, Madlaina Bundi, Hier und Jetzt, Verlag für Kultur und Geschichte, Baden

Grenzen der Enträumlichung, Daniela Ahrens, Leske + Budrich 2001

Siedlung-, Umwelt- und Planungssoziologie, Band 2, Bern Hamm Ingo Neumann, Leske + Budrich 1996

Die Schweiz, ein städtebauliches Projekt, 2005, ETH Studio Basel

Info ARP, Amt für Raumplanung GR, verschieden Dokumente. (Internet)

Kommunale Raumplanung in der Schweiz, ein Lehrbuch, Kurt Gilgen

Genius Loci, Landschaft, Lebensraum, Baukunst, Christian Norberg-Schulz

Dorf und Stadt, Wohngebiete in Südtirol, Architektenkammer der Provinz Bozen

Die Alpen, Werner Bätzing

Entgrenzte Welten, Werner Bätzing

Vision Rheintal (Internet)

Teilen und umverteilen. Antonin Wanger, Verlag Paul Haupt 1999

Stadt- Land- Schweiz, Angulus Eisinger, Michel Schneider

Die Alpen und der Rest der Schweiz: Wer zahlt wer profitiert? Forschungsbericht NFP 48

Alpensichten, Alpendialog, Alpenwert, Themenhefte NFP 48